

A kávéfőző

Tisztelet a hatvan éves Móder Rezsőnek

Egy kávéfőző látható annak a kötetnek a borítóján, amely Móder Rezső 1983-2010 közötti objektverseit tartalmazza. *Objektversek – kommunikáció* – ez a pontos címe az összeállításnak, amelyben a Munkácsy-díjas mobilszobrás-zeneszerző-festőművész-grafikus-művész-performer írásait összegyűjtötte, s hogy a címbe a „kommunikáció” fogalmat is belevette, annál is stílusosabb, mert a versek gyakran jelentették számára a direkt kapcsolat létesítésének a lehetőségét környezetével: korábban beadványában, objektverseiben több alkalommal is lemondásra szólította föl például Dunaújváros önkormányzatát a kulturális élet kibontakozásának hátráltatása, a fesztiválok ellehetetlenítése miatt. Az objektversek azonban nemcsak az „országos közéleti művész”, ahogyan egyes publikációiban magát nevezi, hanem a könyvművész, s az irodalommal, a költészettel, mint közlési lehetőséggel már a nyolcvanas évek óta foglalkozó Móder Rezső számára is különösen fontossá váltak a kilencvenes években. Szkárosi Endre „vizuál-

szocio-proteszt” -nek nevezi az objektverseket író, szerkesztő Móder tevékenységét, amely egyszerre kötődik szervesen származása és lakhelye, mindennapos valósága ihletéséhez, ahhoz a kézműves tevékenységhez, amellyel acélszobrait megmunkálja, s persze azokhoz a kozmikus dimenziókhöz is, amelyeket az anyag kötöttségeitől szabad képzelet járhat be igazán.

Erről beszél a kávéfőző is. Mi is lehetne más a címlapon? Hiszen felbukkannak ezekben a versekben is a városépítés korának, az ipari termelésnek a jelképei (kalapács), a Móder által megcélzott kozmikus világ szimbólumai (kerék), de megjelenik a balkáni „mélytengeri mocsaras” kádja is, a Dunaújvárossy hivatalnokok kultúraellenes tevékenységének megidézésekor. S megjelenik persze Bartók, Moholy-Nagy, Csontváry, akik munkájukat félbehagyva egy eldugott helyen találkoznak-vitatkoznak a felépülő Petőfivel, József Attilával és Losonczy Tamással. Ha valaki, aki a kortárs magyar művészet világában kicsit is járatos, meghallja ezt a mondatot, aligha gondolkodna

sokáig a válaszon: Móder Rezső egyik alkotásának a címe hangzott el, s alighanem azon sem sokáig tűnődne, hogy miről is folyik a szó magyar zene, képzőművészet és irodalom óriásai között. Bizonyosan a történelemtől, a zenéről, a kozmoszról, no meg azokról az „időzenetengelyekről”, amelyek, éppen Móder mesternek köszönhetően zenélő szobrok formájában jelennek meg, s összekötik a múltat a jelennel, a végtelenül kicsit a végtelenül naggyal, az erkölcsi tisztaságot a művészetben megtestesülő teljességgel.

Az sem lenne sokáig kétséges, hogy az a bizonyos „eldugott hely” a Vasgyárat jelenti, valahol Budapesttől, úgy nyolcvan kilométernyire délre, a Duna jobb partján.

Arra viszont már kevesebben tudnának meggyőző választ adni, hogy hogyan is hívják azt a várost, amely a vasgyárnak és Móder Rezső műtermének egyaránt helyet ad. Dunapentelén, Sztálinvárosban vagy éppen Dunaújvárosban járunk? Vagy éppen „Acélpórosvárosban”, amely

a maga ellentéteivel mindazt magába sűríti, amit a XX. század második felének Magyarországon, Közép-Kelet-Európájában megtapasztalhattunk? Hiszen akik az eldugott, békés kis Duna-parti falu helyén a földből hirtelen kiemelkedő szocialista várost építették, az ország minden részéből jöttek, sokan a jobb fizetés, lakás reményében, még többen menekültek a kollektivizálásba kényszerült magyar falvakból. Külvárosi pesti csibészek éppen úgy megtelepedtek itt, mint kuláknak bélyegzett szorgalmas parasztok, sokan meg is találták a számításukat, mások belerokkantak az életmódváltozásba. Persze mindaz, ami itt történt, máshol is hasonlóképpen ment végbe, csak éppen a keretek nem változtak ilyen hirtelen, látványosan. Mindaz, tehát, ami Móder Rezső művészetében megfogalmazódik a várossal kapcsolatban, a közép-kelet európai helyzetkép fontos mozzanatait is magába foglalja, s ahogyan a művészet lehetőségeit, saját helyzetét megrajzolja, a régió kortárs művészetének a pozícióját is érzékelteti. Ebből a

Móder Rezső:
Kozmoszkápolna
-Gébárti
szoborpark
(Zalaegerszeg)

nézőpontból tekintve is kozmikus távolságokat sűrít szobraiba, festményeibe. Hiszen az egyik oldalon, ahogyan egyik objektvéseben megfogalmazta – Fehér László és Móder Rezső második gondolati életmű objektkiállítása Fejér megyében 1996 – „Lehet acélporosváros első fia acél por testvére szűrője szóviv / löszfalmászó dunaöbölátúzó forr lélekzenélő akcióművész írófestő / a mindenség művésze nem utazik / gondolati világotutazó egyetemes / fesztiválos kiállít 5 kontinensen”, azaz a vas és acél egykori poros városában is képes lehet – pontosabban Móder szerint igazán itt lehet képes – a művész arra, hogy egyetemes összefüggéseket vázoljon föl „gondolati világotutazásai” során. Móder számára a Vasmű „a művészetek Párizsa”, ugyanakkor a helyi kisszerűséggel vívott harcának bázisa is.

Ahogyan az objektvésekből összeállított kötet is tanúsítja, Móder Rezső azok közé tartozik, akik számára az élet és a művészet tökéletesen egybeforrt. „A művészet az életformám” vallja, s ebben a megfogalmazásban egyszerre van benne

az, hogy tevékenysége a legkülönbözőbb műfajokat fogja át a szobrászattól a festészet, a grafikán, a kollázsokon, environmenteken át a zenéig, a performanszig s az akciókat rögzítő, hol egyszerűen dokumentáló, hol megszerkesztett videomunkáig, s az, hogy életének meghatározó helyszínei egyben művészet formálódása szempontjából is döntő jelentőségűek. A vasgyár korai eszmélkedésének mitikussá vált helyszíne és mai kitágított méretű műterme is egyben, ófalui műterme a Zenélő szoborpark révén egyben műveinek bemutatóhelye is, de a kollégák benne elhelyezett szobrai révén kitágul a kortárs magyar művészet egészének világa felé. Ebben a tág világban is otthonosan mozog Móder, az acélporosvárosi őshonos, hiszen gyakori kiállító itthon, külföldön.

Néhány évvel ezelőtt, amikor kismonográfiát írtam róla, mottóként Frank Jánost idéztem, aki a lengyel Abakanowicz és a róla elnevezett „Abakánok” analógiájára feltalálta a „Móderek”-et. Úgy a nyolcvanas évek közepén születtek meg az első Móderek, a XX. század

Móder Rezső:
XXIII. századi
zene, siècle,
Bartók a
vasgyárban
1993-96

végének azok a különös szobrai, amelyeknek párját sem a XX. századi egyetemes, sem a magyar művészetben nem találjuk meg, bármilyen gazdag és sokszínű is legyen a kinetikus művészet története. Módernél az anyag minden esetben az első osztályú gyári termék, az acél, amelynek „megmunkálása”, azaz ütemes kalapálása adja ki a zenei hatásokat, s modellezi közben a mű tényleges fizikai megszületését s mutatja meg a történelem és a kozmosz végtelen tájai felé való utazás titkait, szépségeit. Móder szobraiban a jelen mellett a múltnak és a jövőnek éppen olyan fontos szerepe van, az itt és most látható világ köré láthatatlanul épülnek a mikro- és a makrokozmosz terei, a fém, az acél megtapintható, érzéki örömet adó szépsége egybeépül a súlytalanság érzetét keltő zenei hangzás esztétikumával. Így építi világát „a grafika, a kollázs, a festészet, szobrászat, irodalom, zene, performansz műfajban”.

Nagy távolságok bejárásához nagyon szilárd támpontokra van szükség. Móder számára saját dunaújvárosi környezete, ottani gyermek-ifjúkora adja ezt a támpontot, hiszen pályáját ipari tanulóként, majd a Vasmű elektrikusaként ott kezdte, mind az anyagot, mind az embereket tökéletesen megismerte, mielőtt még felvették volna a főiskolára. Ehhez a környezethez kötődtek első tárgy-kollázsai, amelyeket csak évtizedekkel később mutatott be, s egészen odáig nyúlt vissza objektverseivel is. A kötet címlapján látható kávéfőző egyenesen a két kávéfőző és egy kiöntő

együttesét idézi a *Városalapító család* (1975) kompozícióból.

A Móder-plasztikák kialakulása, az anyagban benne rejlő ritmus, zene kibontása szempontjából döntő jelentősége volt egyrészt annak, hogy családjában több tehetséges zenész is volt, de még fontosabb volt annak az élménynek, amelyet a vasgyári zajok, zörejek adtak, vagy éppen a munkások dúdolásának, amely a maga módján munkadalnak, sajátos zenei folklórnak is nevezhető, s ilyen vonatkozásban tökéletesen megmagyarázza az abból merítő Bartók, Kodály zenéje iránti vonzódását. Stockhausen-féle repetitív zene vagy a Kurtág-kompozíciók iránti iránti érzékenysége is közvetve ide vezethető vissza. A harmadik nagy zenei élményt már a nyolcvanas évek végén élte át Móder Rezső, amikor is Bartók Béla hamvait hazaszállították, óceánjárón, majd óriási limuzinokon. Ő akkoriban éppen a győri acélszobrászati művésztelepen dolgozott, s úgy érezte, hogy mindaz, ami történik, annak a szimbolikus gesztusnak a részeként is fölfogható, amellyel az emberek őt és ezzel a magyar és egyetemes kultúra egészét visszafogadják a vasgyárba, vagy, ami még fontosabb, amely a vasgyár embereit is újra az egyetemes emberi kultúra, sőt, a kozmikus dimenziók részesévé teszi.

Ezzel pedig valóban összekötődött számára a mikro és a makrokozmosz. „Tisztelem a hazai és európai, az egyetemes művészek munkásságát, és ezért sem akartam utánozni, lekoppintani vagy havonta, évente epigonista halom művész vagy jól megélt szép festő, szép szobrászat csináló lenni” – fogalmazza meg hitvallását a „kozmosz” művészetről, amelynek megvalósításához a modern magyar művészet olyan mestereinek az életműve jelentette számára a példát, mint Moholy-Nagy László, Vajda Lajos, Korniss Dezső, Gyarmathy Tihamér, Lossonczy Tamás, akiket azután hálája és tisztelete jeléül ugyanúgy meghívott a nagy vasgyári eszmecserekre, mint a már említett zeneszerzőket, vagy Attilát és Szent István királyt.

A nyolcvanas évek második felében született művei, például a *Kozmosz lépcső*, *Napszekér*, *Bartók a vasgyárban I-II*, a három részből álló *Bartók a vasgyárban* (1988), a *Guruló kozmosz I-III*, (1989) a karcsú, az ég felé magasodó *Időtengelyek* (1987-91)

negyven darabos sorozata – azóta is munkássága legismertebb darabjai közé tartoznak. Egyik legjelentősebb alkotása a dunaiújvárosi Duna-parti szoborparkban fölállított *Guruló kozmosz* (1989), amely mind méreteivel, mind a kompozíció összetettségével magába sűríti a „zenélő mobil acélszerkezetek” mindenszépességét, esztétikai értékét.

A szobrászi elgondolások gazdagságát, a tervek sokrétűségét az ebben az időszakban is fontos szerepet játszó rajzok, kollázsok is jelezték, művei több alkalommal is olyan egyetlen nagy, összetett mű, Gesamtkunstwerk részeként jelentek meg, amely Móder minden korábbi tevékenységi területét magába sűrítette. Természetesen a performanszot és a zenét is.

És persze a festészetet is, hiszen a kilencvenes években például az ezredforduló felé haladva, munkásságában újra a festészeté lett a főszerep. *Attila király és Szent István király beszélgetnek a vasgyárban* – ez az 1996-os olajkép indított a nagyméretű művekből álló sorozatot, amely a millenniumhoz kötődött, a millenniumi képekhez tartozik az *Attila király és Szent István kurvára dübös* (1996) című kép is, az időszak más festményei pedig a zenei tematikát árnyalják tovább, illetve kötik szorosabban a vasgyár világához. A történelmi figurák és a vasgyári motívumok fölött e műveken is ott lebeg, suhan súlytalanul a Sztálinvárossy Madonna alakja, a fiatal nő tökéletes testében megjelenő egykori munkásnő, aki belerokkant a szocialista város fölépítésébe. Új és új dimenzió jelent meg akkoriban művészetében, képzeletében a térbeli művészet három dimenziójához a kétszer kettő egyszerűségével adódik hozzá a negyedik, ötödik, sőt hatodik, hetedik dimenzió. „...A IV. Dimenzió a zenét, a hangok szétterjedését értem. Nem törődve az idővel, melyet mindig figyelmen kívül hagyok, mert a művészetben nem vagy csak kevésbé jelentős. Pedig a Mozgás, elmozdulás az V. Dimenzió művészetemben (az idő és a zene, mint hullámok terjedése, tehát mint dimenziók akár felcserélhetők.). A zene, a hanghullámok dimenziója idézi elő a VI. Dimenziót és a VII.-et is, amelyet a mágnesezhető vagy mágneses teret létrehozó lógó, libegő acéltömbök kongása, kalapácsolása – zenélése – együttesen transzformál a növényi, állati és emberi szervezetekben. Nagyobb

hangversenyeimnél a fémhang rezgéshullámainál mindig súlyos gyomorfájdalmak, hányingerek keletkeztek (csak előadások után) a távolabb állók szervezetében, s agyukban sokáig nyomot hagyott a hang (károsodás nélkül), mint egy-egy szívhez szóló dallam, zenemű. A VI. és VII. dimenzió az élővilágban, az emberben maradandó és mozgó Biológiai Dimenzió” – foglalta össze gondolatait. Tudományos igazság mindez vagy költői metafora? Tény, hogy Sárly László zeneszerző, akit az egyik szombathelyi Bartók Fesztivál nyitókoncertjén nyűgözött le a szobrok látványa, s még inkább hangzásuk, 1997-ben kompozíciót írt a Zenélő szoborparkban kiállított művekre.

E parkot Móder 1996-ban hozta létre saját és mintegy másfél tucat szobrásztársa műveiből, a vizuális nevelés hatékony eszközeként, a Fény – Hang – Szín – Tér Dunaiújvárosi Kortárs Művészeti Fesztivál és az Instrumentum Mobil Fesztivál helyszínéeként, olyan, mindenki számára nyitott és mégis zárt kertként, amelyben még a hatóságok művészet iránti közönye is elviselhető, legyőzhető. Így lett-e vagy nem, pontos információk hiányában nehezen tudnám megítélni. Az viszont tény, hogy a múzeum jelenleg is létezik, ahogyan azt a művész által küldött kis 2013-as kártyanaptár bizonyítja, amely „öt- és hatdimenziós szoborhangszerek és acélköltészet” élményét ígéri a látogatóknak.

Ez az a hely, ahogyan egyik 2001-es plasztikájában megfogalmazta, ahol Attila király s Szent István király „megvadulnak még a friss kávé illatától is”. A kávé természetesen Sztálinvárossy Madonna főzte, akinek szépségén nem fogott az idő, Acélosporváros mocska és sara, a milliós szám égetett, talicskán, saroglyán hordott, a sztahanovista kőműveseknek adogatott téglák vörös pora. A téglákból egyet egyik műve talapzatában helyezett el a művész, így válik teljessé a Földöntúli kávézás egy városépítővel (Édesanyámnak) című „ötdimenziós, zenélő-mobil acélszobor hangszer alkotás”, ahogyan erre az *Objektversek – kommunikáció* című kötet borítóján látható kávéfőző is utal. Móder Rezső hatalmas utat járt be az időtengelyek mentén a múlt és a jövő, a szellem, a lélek, a tudás, az érzelmek birodalmában, a gőzölgő kávéfőző, a finom kávéillat szerint hazaérkezett. Vagy – bárhol is járt a világban – lélekben mindig is itthon maradt.